

Het persoonlijke in de politiek

Hoe gaan we om met onrecht of fouten uit het verleden? Deze vraag kwam in de afgelopen maanden veelvuldig in het nieuws.

Niet alleen door de excuses van Japan voor de oorlog of die van Nederland voor het Indiëbeleid en de behandeling van de joodse oorlogsslachtoffers. De kwestie-Pinochet en de mogelijke vervolging van Bouterse voor de decembermoorden maakten duidelijk dat staatshoofden ook persoonlijk verantwoordelijk zijn voor misdaden van hun regime. De paus kwam met zijn mea culpa: niet voor fouten van de >onfeilbare= rooms-katholieke kerk, maar voor wat mensen uit naam van die kerk hadden gedaan. Op een heel ander niveau speelden de affaire-Peper en de affaire-Kohl.

De publieke discussie over deze kwesties concentreerde zich op personen. Er lijkt behoefte te zijn aan herkenbare daders en herkenbare slachtoffers, aan mensen die het onrecht verpersoonlijken. De Rotterdamse commissie onderzocht de algemene bestuurscultuur, maar in de media ging het uiteindelijk vooral om de poppetjes. Wat zou er gebeuren met Peper? De dure jurk en de reisjes van Neelie werden belangrijker dan de vraag hoe dit ooit had kunnen gebeuren.

Zelfs als er geen concrete daders zijn, kiest men vaak voor benaderingen die beter passen bij mensen van vlees en bloed. Excuses zijn een gepaste reactie bij een persoonlijke fout tegenover de slachtoffers van die fout - je kunt alleen excuus aanbieden voor iets wat je zelf gedaan hebt. Excuus is eventueel ook mogelijk namens het instituut waarvoor je verantwoordelijkheid draagt. Daarom kan een kerkleider wel excuus aanbieden namens zichzelf of zijn kerk, maar niet namens individuele mensen die in het verleden onrecht hebben begaan. De paus sprak dus een mea culpa uit waar hij had behoren te zwijgen en zweeg waar hij had moeten spreken.

Kok was in dit opzicht zuiverder. Hij bood excuses aan voor het regeringsbeleid in het vroegere Indië, maar hij kon dat niet namens individuele veteranen doen. Ook zijn aanvankelijke aarzeling over excuses tegenover de joodse slachtoffers was ingegeven vanuit de gedachte dat hij als premier moeilijk namens eerdere generaties kon spreken. Vanuit het gezichtspunt van de slachtoffers waren excuses terecht, maar eigenlijk blijft onduidelijk namens wie ze precies zijn aangeboden. Het denken over politiek in dit soort persoonlijke termen is blijkbaar onvermijdelijk, maar niet altijd verhelderend. De media hebben niet alleen behoefte aan duidelijke daders, maar ook aan herkenbare slachtoffers met aansprekende verhalen en beelden. Slachtoffers hebben recht op excuses en compensatie voor het geleden onrecht. Illustratief is de uitspraak van iemand die ten onrechte door de politie was verdacht van een zedenmisdrijf: "Als recht onrecht wordt, is een vergoeding op zijn plaats".

Verkeerd spoor

Ik denk dat dit op een algemener verschijnsel wijst, de >verpersoonlijking= van het onrecht - en van de politiek in bredere zin. De politiek wordt steeds meer aan personen opgehangen, als aanwijsbare daders en zichtbare slachtoffers.

Deels is dit een positieve ontwikkeling. Politici zijn verantwoordelijk voor hun daden en voor daden onder hun verantwoordelijkheid. Als ze tekortschieten, moeten ze daarop aangesproken worden. De toenemende aandacht voor slachtoffers - ook in het strafrecht waarneembaar - is een vooruitgang. Onrecht is immers niet iets abstracts. Juist door het zien van concrete slachtoffers worden wij geraakt en aangesproken om te handelen.

Maar toch vraag ik me af of die aandacht voor het persoonlijke wel altijd zo goed is. Ik denk dat de verpersoonlijking van het onrecht ons vaak op een verkeerd spoor zet.

Allereerst leidt het tot een beperkt en eenzijdig beeld van de wereld. Onrecht kan doorgaans niet uitsluitend aan specifieke personen worden geweten - was het maar zo simpel! Pinochet was een duidelijk symbool, maar een belangrijk deel van de Chileense samenleving - en ook het Westen - was op de een of andere manier medeverantwoordelijk voor zijn regime. Moeilijk grijpbare factoren als sociale ongelijkheid zijn al helemaal niet goed toe te rekenen aan concrete mensen. De wereld is niet zo zwart-wit.

Bovendien richt het de aandacht teveel op afrekenen met het verleden. Ik ben eigenlijk niet zo geïnteresseerd in wie er nu >fout= was. De treurige details van Pepers gedrag en zijn aftreden - hoe terecht ook - zijn niet waar het om gaat. De vraag is vooral hoe we kunnen voorkomen dat iets

dergelijks in de toekomst weer gebeurt. Het belangrijkste is ook niet of de Japanners of de Oostenrijkers excuses aanbieden voor hun oorlogsverleden, maar of ze het verleden eerlijk onder ogen durven zien en er consequenties uit trekken. Wat is de zin van een abstract mea culpa van de paus als hij aan actueel onrecht als de achterstelling van de vrouw of de veroordeling van homoseksualiteit voorbijgaat?

Daarbij is het risico groot dat we voor oplossingen in de verkeerde richting zoeken. De problemen van de Derde Wereld worden misschien beter voorstelbaar wanneer men ze verbindt aan concrete gezichten, zoals het >eigen= Foster Parents kind of die baby die bij de watersnood in Mozambique in een boom geboren werd. Maar dat betekent niet dat de beste oplossing ook gericht is op die concrete slachtoffers. Hulp aan hen is ook nodig, maar minstens zo belangrijk is dan nog dat er ook wordt gewerkt aan de structurele en culturele omstandigheden die het onrecht in stand houden.

Misschien ben ik teveel een product van de jaren zeventig. Maar op 'Waar recht onrecht wordt', hoort een ander vervolg dan excuses of schadevergoeding voor het verleden. Daarop volgt voor mij nog altijd automatisch 'wordt verzet plicht'. Het gaat er uiteindelijk om dat het nu en in de toekomst anders, beter gaat en dat we ons daarvoor actief inzetten. De aandacht voor het persoonlijke lijkt die inzet en dat bredere perspectief soms in de weg te staan.

WIBREN VAN DER BURG